

Hur kan vi stärka de främmande språkens ställning i Sverige? – En undersökning bland språklärare inom projektet ”Rikare med språk”

Christina Rosén

1. Inledning

Det uttalande som Utbildningsutskottet gjorde 2012 om Sveriges behov av goda språkkunskaper (Sveriges Riksdag, Pressmeddelande 2012.03.29) är både insiktsfullt och glädjande att läsa:

Utbildningsutskottet menar att *kunskaper i moderna språk är avgörande för att ett litet land som Sverige ska kunna delta i europeiskt och globalt samarbete*. Det är också relevant för högskolestudier, till exempel för att kunna delta i mobilitet och kunna ta del av kurslitteratur på andra språk än svenska (min kursivering).

Istället för en satsning på de främmande språken¹ har politiker sedan 2012 fattat beslut som går stick i stäv med intentionen att Sverige ska vara ett land med goda språkkunskaper. Som en följd av kommunala och statliga beslut har undervisningstiden för de främmande språken minskat både på gymnasie- och universitetsnivå och antalet studenter som fortsätter med ett främmande språk på dessa nivåer har minskat ytterligare (UHR 2016).

Som alla känner till ändrades meritpoängen för de ”moderna språken” 2013: Språkelever på gymnasiet får full meritpoäng redan efter avslutad kurs i steg 4 till skillnad mot tidigare steg 5. Istället valde man att prioritera engelska och för att överhuvudtaget få någon meritpoäng i engelska behöver elever nu läsa kursen Engelska 7, liksom dess motsvarighet Engelska C. Det senaste

beträffande meritpoängen är att de eventuellt ska tas bort helt, vilket få språklärare verkar känna till. Regeringen beslutade i mars 2016 att tillsätta utredningen *Tillträdesutredningen, Ett öppnare och enklare system för tillträde till högskoleutbildning på grundnivå* (Direktiv 2016:24). Jörgen Tholin utsågs då till särskild utredare och i uppdraget ingår bland annat att se över högskoleprovets roll och meritpoängssystemet.

Studentkåren i Lund genomförde 2015/2016 en undersökning om lärarledd tid på humanistiska och teologiska fakulteterna på Lunds universitet. Rapporten som skrevs benämndes *Tomma scheman* (Schalin et al. 2015/16). Studenternas rapport visar bland annat att första terminens studier i tyska (30 hp) har 4,3 timmar lärarledd tid i veckan och andra terminen (30 hp) 4 timmar i veckan, vilket är oroväckande låga siffror. Siffrorna bör jämföras med Humtanks rapport *Humanioras pris och värde* (Fuchs et al 2016):

Vad som däremot står klart är att resurstilldelningen knappast utgår från undervisningsbehoven när kurser har 2 till 4 undervisningstimmar i veckan. Detta ligger mycket långt ifrån de rekommendationer om en lägstnivå på 9 timmar som föreslogs i betänkandet

Resurser för högskolans grundutbildning 1992 och som låg till grund för dagens tilldelningssystem. (Fuchs et al 2016:7)

Undersökningen i Lund visar att antalet timmar i språkundervisningen har minskat markant även på universitetsnivå. På gymnasiet ska en kurs i språk om 100 poäng innebära 100 timmars undervisning. Trots detta väljer kommunerna att spara pengar och timantalet varierar starkt. En tredjedel av lärarna i LR:s undersökning 2016 svarade att språkeleverna fick 80 timmar eller färre på en 100-poängskurs och variationen är stor.

Medan spanska fick ett uppsving efter att det infördes som möjligt språkval 1994, minskade franska och tyska starkt (Skolverket 2016). Språkvalet i skolan motsvarar därmed inte efterfrågan på den svenska arbetsmarknaden, där behovet av kunskaper i tyska är störst (LR 2016, Rosén 2017 in press). Tidigare utbildningsminister Tobias Krantz uttalade i Dagens Nyheter (Svensson 2016) sin oro över att allt färre elever i Sverige lär sig tyska. ”Små och medelstora företag behöver personer som kan tyska”. I ett flertal undersökningar och debattartiklar varnas för de negativa följderna av bristen på språkkompetens (se Clemens 2015). Vad kan och måste vi göra för att stärka de främmande språkens ställning innan det är för sent?

I projektet *Rikare med språk* (se Rosén 2016) har vi beslutat att ta ett krafttag för att ändra på situationen. Nedan presenteras en undersökning som genomfördes bland språklärare hösten 2016. Efter kort bakgrundsinformation om vårt projekt samt tidigare undersökningar presenteras och diskuteras svaren på de frågor som ställdes. Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion och förslag till framtida åtgärder.

2. Bakgrund

Våren 2015 bjöd Goethe-Institutet i Stockholm

in till samarbete och diskussion kring språksituationen i Sverige. Mötet resulterade i en uppstart av projektet *Rikare med språk*². Under detta första möte togs tillsammans med ytterligare samarbetspartner en tvåårig plan fram för att stärka de främmande språkens ställning i Sverige. Vid ett uppföljande möte på hösten, där även Fortbildningsavdelningen vid Uppsala universitet samt Utbildningsradion deltog, beslutades att två parallella pilotprojekt skulle startas, *Språkregion Växjö* och *Språkregion Uppsala*. I projektet utgör tyska ”pilotspråk”. Företagen i Sverige lyfter fram tyskan som viktigaste språk, men en förändring mot tidigare är att spanskans betydelse har ökat gentemot de övriga språken. Det gäller dock främst större företag (LR 2016:22). I undersökningen av Rosén 2017 betraktade alla företagare engelska som en självklarhet och därefter angavs tyska som viktigaste främmande språk att satsa på.

Genom samarbete mellan ovanstående parter är målet att få fler elever att förstå vikten av språkkunskaper och därmed fortsätta med sitt språkval även på gymnasiet och i framtida studier. Vårt mål är också att få politiker, skolledare och föräldrar att inse vilken betydelse språkkunskaper har för framtiden, att agera förebild som *språkregion*, en region med goda språkkunskaper för att stärka företagets konkurrenskraft internationellt, att utöka det kulturella samarbetet mellan länder.

Ett mål i projektet är också en satsning på våra språklärare. För att få studenter att välja en yrkeskarriär som språklärare och för att överhuvudtaget få språklärare att stanna kvar i yrket måste även relevant och inspirerande fortbildning erbjudas. Tidigare undersökningar genomförda av LR visar att språklärare får alltför dålig eller ingen fortbildning alls. När språklärare i spanska, franska, tyska tillfrågades om fortbildning de senaste fem åren uppgav 2011 19 % att de fått betald fortbildning i

respektive målspråksland. 2015 var denna andel 10% (LR 2016). De möjligheter till fortbildning som ges idag är i huvudsak under lärares inarbetad ledighet. I projektet *Rikare med språk* har Goethe-Institutet garanterat 10 språklärare fortbildning i Tyskland 2017 och Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering har arrangerat fortbildning i Sverige.

3. Metod och informanter

En elektronisk enkät³ utarbetades och utskick gjordes till ca 50 språklärare i Växjö kommun hösten 2016. Slutligen fick vi in svar från sammanlagt 29 språklärare varav 15 undervisar i grundskolan och 14 på gymnasiet. Tio av dem undervisar i spanska, nio i tyska, sju i franska, två i italienska och en i ”övriga språk”. 30 frågor ställdes om bland annat fortbildning, undervisningstid, klasstorlek, skolornas satsning på främmande språk och lärarnas möjlighet att påverka.

4. Resultat av enkät till språklärare

Nedan presenteras och diskuteras svaren på de frågor vi ställde till språklärare i Växjö kommun.

4.1 Språklärarnas situation

Den första frågan vi ställde var *om de någon gång under de senaste tre åren övervägt att byta yrke*. 76 % svarade ja, 21 % nej och 3 % ”vet ej”. Att 76 %, d.v.s. så många som 22 av 29 språklärare svarar ja är oroväckande. Då vi frågade *varför de övervägt att lämna läraryrket* fick vi följande svar (denna fråga hade färdiga svarsalternativ). Här kunde man också välja fler än ett svar:

(2) Varför har du övervägt att lämna läraryrket?

Det finns för få karriärmöjligheter.	8
Jag vill använda mina språkkunskaper till annat.	5
Jag är missnöjd med min lön.	20

Jag har för mycket undervisning.	6
Det är för mycket för- och efterarbete.	11
Arbetet är inte tillräckligt stimulerande eller utvecklande.	3
Jag får för lite uppskattning för det jag gör.	13
Jag får för lite kompetensutveckling.	8
Jag är missnöjd med min arbetsmiljö.	11
Det icke-pedagogiska arbetet (dokumentation etc.) får allt större utrymme.	19
Övrigt	8

Så många som 20 (69 %) svarade att de var missnöjda med sin lön. 19 (65 %) svarade att det icke-pedagogiska arbetet får allt större utrymme. Ett omfattande arbete med dokumentation har bidragit till att lärare får alldeles för lite utrymme i tjänsten för att planera sin undervisning. De får heller inte uppskattning för det de gör. Därefter nämns missnöje med arbetsmiljön och omfattande för- och efterarbete.

4.2 Språkens ställning och rekrytering av språklärare

På frågan om *språken har en stark ställning på skolan* anser 13 (45 %) att så inte är fallet. 17 av 29 lärare uppgav också att *språkutbudet på skolan minskat* under de senaste tre åren. Vi frågade då *vad minskningen av antalet språkelever kan bero på* och gav fyra svarsalternativ som besvarades på följande sätt av dessa 17 lärare (flera alternativ möjligt):

(3) Vad beror minskningen av antalet språkelever på?

Det är svårt att rekrytera lärare.	0
Vissa språk är mindre efterfrågade av eleverna	5
Skolan har andra ekonomiska prioriteringar	13
Övrigt	3

Svaren visar uttryckligen att skolledningen/utbildningsansvariga inte prioriterar språken. Då vi ställde frågan *vad som skulle stärka språkens ställning* fick vi följande svar. Även denna fråga hade färdiga svarsalternativ och man kunde också välja fler än ett svar:

(4) Vad skulle enligt din mening stärka språkens status i skolan?

Obligatorium	9
Tydligare meritvärdering	16
Möjlighet att nivåanpassa	10
Fler undervisningstimmar	6
Internationella utbyten	19
Samarbete med arbetsmarknaden/ företag	17
Övriga	5

Majoriteten, (65 %), anser att internationella utbyten är viktiga. På andra plats, med 59 %, kommer ”samarbete med arbetsmarknaden/företag”, vilket en av gymnasieskolorna redan har inlett. Eleverna får där i uppgift att besöka ett exportföretag och ställa ett antal frågor om vikten av språkkunskaper. Detta redovisas sedan i språkgruppen. Därefter nämns ”tydligare meritvärdering”. Intressant är att endast 9 av de 29 lärarna ansåg att språkvalet bör göras obligatoriskt medan däremot en klar majoritet av företagen var för detta (jfr LR 2016:23). *Övriga menade att fler undervisningstimmar och möjlighet att nivåanpassa är viktigt.*

Vi ställde också frågan om *vad som skulle behöva göras för att få fler att utbilda sig till lärare i moderna språk* och här fick vi många svar. 14 angav att lönen borde höjas. 9 tog upp förbättring av yrkets status och då oftast i samband med höjd lön. ”Förbättra arbetsvillkoren så att undervisningen står i centrum”. ”Jag skulle behöva mer fortbildning inom ämnet för att vara

en inspirerande VFU-handledare”. Förbättring av arbetsmiljön och fortbildning togs upp av ett stort antal lärare.

4.3 Hur får vi fler elever att satsa på främmande språk?

Av alla öppna frågor som ställdes gav frågan *Hur får vi fler elever att satsa på språk i sin utbildning?* störst antal svar. Här redovisas en sammanfattning av svaren från samtliga 29 lärare: Eleverna måste göras medvetna om hur viktigt det är att lära sig ett språk och vilken nytta de kan ha av språk i framtiden. Språken bör marknadsföras som något positivt på skolorna. Även på politisk nivå måste man signalera språkens värde. Förändringen av meritpoängen 2013 var ett politiskt beslut i fel riktning och bidrog till att få fler i Sverige att tro ”att det räcker med engelska”. Satsningen på främmande språk utöver engelska måste premieras: ”Ge ambitiösa elever som har satsat på sitt språk en språkresa på steg 5” och ”Satsa på internationella utbyten”. ”Anpassa undervisningen till arbetsmarknaden” och visa på goda exempel. Språken bör vara meriterande i alla gymnasieutbildningar. Konkreta förslag som gavs var att man bör samarbeta med företag och göra studiebesök. Samarbete med utbytesstudenter vid universiteten föreslogs också. Andra konkreta förslag var att Sv/En bör avskaffas som alternativ och att man istället ska erbjuda ”lightkurser i övriga språk”. ”Då läser alla språk, samtidigt som de som arbetar snabbare får bättre utmaningar”. En lärare föreslog att språken ska göras obligatoriska på studieförberedande program. På frågan *Anser du att moderna språk borde vara obligatoriskt i grundskolan respektive gymnasieskolans högskoleförberedande program?* svarade 22 av 29 ja (76 %).

4.4 Språklärares fortbildning

Vi ställde därefter tio frågor som handlade om fortbildning. Lärarna fick först ange *vilken fort-*

bildning de fått de senaste fem åren. Här fanns två alternativ:

A. Jag har fått betald utbildning i målspråkslandet.

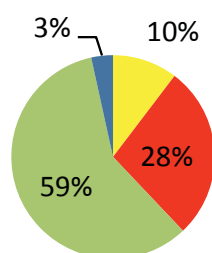
B. Jag har deltagit i ämnesrelaterad fortbildning.

Samtliga (100 %) uppgav att de inte fått betald utbildning i målspråkslandet. 20 (69 %) uppgav att de fått ämnesrelaterad fortbildning medan 8 (28%) svarade nej och 1 (3 %) ”vet ej”. De fick också uppge om de (4) *fått vara med och bestämma över sin fortbildning* och (5) *vilket behov av fortbildning de hade*. Utfallet framgår av diagrammen nedan:

(4) Jag får själv vara med och bestämma över min fortbildning.

Antal

■ Ja ■ Nej ■ Till viss del ■ Vet ej

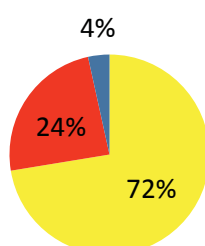

Som framgår av diagrammet i (5) nedan svarar så många som 72 % att de har behov av ökad fortbildning i språket.

(5) Känner du ett behov av ökad fortbildning i ditt språk för att du ska kunna känna dig tillfreds med din undervisning?

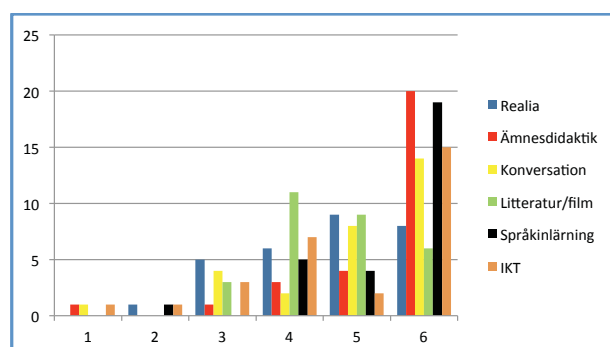
Antal

■ Ja ■ Nej ■ Vet ej

Vi frågade därefter *vilken typ av fortbildning språklärarna var intresserade av* och de fick gradera områdena realia, ämnesdidaktik, konversation, litteratur/film, språkinläring och IKT på en skala från 1 – 6, där 1 betyder ”inte viktigt alls” och 6 ”mycket viktigt”:

(6) Hur viktig är fortbildning i realia, ämnesdidaktik, konversation, litteratur/film, språkinläring och IKT?

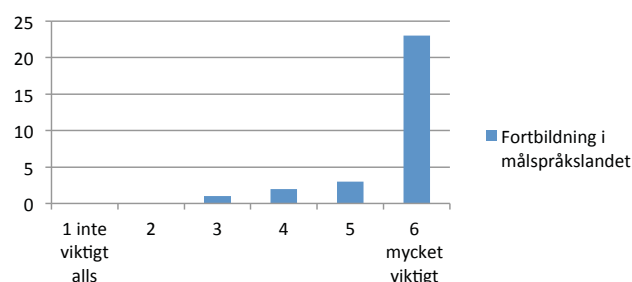

Av diagrammet framgår att endast en lärare betraktade ämnesdidaktik, konversation och IKT som ”inte viktigt alls”. Tre lärare betraktade realia, språkinläring och IKT som ”mindre viktigt”. En majoritet betraktade fortbildning inom samtliga områden utom litteratur/film och realia som ”mycket viktiga” ämnen att få fortbildning i. Högst prioritering fick ämnesdidaktik (20/29) och språkinläring (19/29).

Avslutningsvis frågade vi *hur viktigt det är med återkommande fortbildning i målspråkslandet*. Detta betraktades som mycket viktigt, vilket framgår av diagrammet i (7):

(7) Hur viktigt är det med återkommande fortbildning i målspråkslandet?

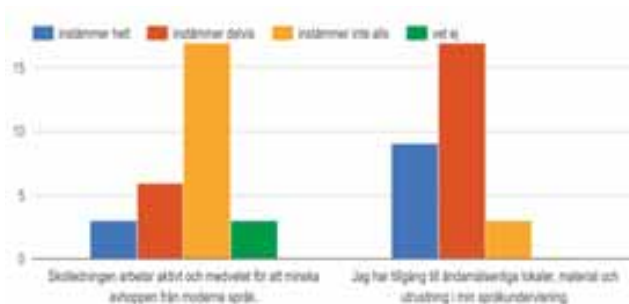
Fortbildning i målspråkslandet

59 % av lärarna angav att de kan påverka sin fortbildning till viss del medan 28 % inte har något inflytande alls. Vi ställde även frågor som berörde antalet undervisningstimmar. 51 % (15/29) av lärarna ansåg att antalet timmar är tillräckligt för att nå uppställda mål. Frågan angående antalet timmar per 100-poängskurs gav följande svar från de 16 gymnasielärarna: Sex lärare angav att de får 90 timmar, sju att de får 80 och tre ”vet ej”.

Avslutningsvis frågade vi om lärarna anser att skolledningen arbetar aktivt för de moderna språken eller inte. Vi ställde även en fråga om lokaler och material och svaren framgår av stapeldiagrammet nedan:

(8) Hur pass väl instämmer du med följande påståenden?

De flesta är nöjda med material, utrustning och lokaler. Däremot anser en klar majoritet av lärarna, 59 % (17/29), att skolledningen inte arbetar aktivt för att minska avhoppen från ”moderna språk”.

5. Avslutande diskussion och förslag till framtida åtgärder

Samtliga undersökningar om språkbehov och språkekonomi visar tydligt vilken relevans kunskaper i främmande språk har och därför är det högst oroväckande att antalet elever och studenter i Sverige som väljer att lära sig främmande språk har minskat så drastiskt. Denna negativa trend måste vändas. Det är dock svårt utan stöd från skolpolitiker på nationell och kommunal nivå. Som framgår av vår undersökning satsar skolledningar inte tillräckligt på de främmande språken varken när det gäller antalet timmar eller lärarnas fortbildning. 17 av 29 lärare svarar

att språkutbudet på deras skola minskat. Största anledningen uppges vara att skolan har andra ekonomiska prioriteringar. Ingen av språklärarna har fått betald fortbildning i målspråkslandet de senaste fem åren. 69 % anger dock att de fått ämnesrelaterad fortbildning och 72 % anger att de har behov av ökad fortbildning. När så många som 76 % anger att de övervägt att byta yrke de senaste tre åren borde utbildningsansvariga överväga att omgående göra något åt situationen.

Språklärarna ombads ge förslag på hur man ska få fler att satsa på kunskaper i främmande språk. Majoriteten menade att elever måste göras medvetna om hur viktigt det är att lära sig ett främmande språk. Undervisningen bör anpassas till arbetsmarknaden och en tydlig koppling göras för att visa på nyttan med språk i arbetslivet. Förslag gavs också på samarbete med företag och utbytesstudenter vid universiteten. Andra konkreta förslag var att Sv/En bör avskaffas som ett alternativ till ett annat främmande språk.

Utifrån detta har vi i projektet *Rikare med språk* satsat på samarbete med EURES-rådgivare⁴ och företag. EURES är ”offentliga arbetsförmedlingar” som samarbetar aktivt på europeisk nivå för att främja rörlighet över gränserna på den europeiska arbetsmarknaden. 2016 inleddes ett samarbete där EURES-rådgivare besökte gymnasieskolor och presenterade olika tjänster för ungdomar. De som har fyllt 18 och har kunskaper i ett främmande språk utöver engelska har goda möjligheter att få ett betalt feriejobb utomlands. Även samarbete med företag har inletts för att presentera vilka möjligheter som kunskaper i främmande språk ger på den internationella arbetsmarknaden. Med tanke på situationen i världen just nu är språken och utbyte mellan våra länder *än viktigare*. Här är även fortbildning för språklärare i respektive målspråksland och internationella skolutbyten ett viktigt steg. Dessutom är vi i vårt land väldigt dåliga på att utnyttja den språkkompetens som faktiskt finns, ofta i form av invandrad arbetskraft.

Målet med vårt projekt är att vända den negativa trenden innan det är för sent. I ett givande och inspirerande samarbete mellan EURES, universitet, kommun, skolor, föräldrar och företag hoppas vi i ett första steg kunna etablera Växjö och Uppsala som *Språkregioner*, regioner med språk- och exportstrategier där elever och studenter i utbildning inspireras av företagare och människor från olika kulturer. Genom att kombinera utbildningar i ämnen som ekonomi, teknik, juridik med språk ökar man sin konkurrenskraft på arbetsmarknaden.

För att vi i Sverige ska kunna etablera oss internationellt och öka vår export måste utbildningsansvariga inse vilken samhällsekonomisk betydelse språkkompetens har. Språkkompetens och interkulturell kommunikation är viktigare än någonsin för ett litet land som Sverige.

Referenser

Clemens, Christian (2015). Tysklands inflytande i Europa ekonomiskt och politiskt växer. (Sydsvenskan 2015.12.22) <http://www.sydsvenskan.se/opinion/aktuella-fragor/tysklands-inflytande-i-europa-ekonomiskt-och-politiskt-vaxer-tyskan-blir-allt-> (hämtad 2016.08.07)

Eurobarometer (2006). Europeans and their Languages, European Commission. Fältarbete November–December 2005.

Fuchs, Helen et al. (2016). *Humanioras pris och värde. Resurser och utbildnings-kvalitet*. Rapport 1. Humtank. http://humtank.se/wp-content/uploads/2016/07/rapport_1_humanioras-pris.pdf (hämtad 2017.02.02)

Lärarnas Riksförbund (2013). Språk är framtiden. <http://www.lr.se/opinionpaverkan/undersokningar/arkiv/sprakarframtiden.557e260f51422dfbdf3f1578.html> (hämtad 2015.05.10)

Lärarnas Riksförbund (2016). Språk – så mycket mer än engelska. En rapport om moderna språk. <http://www.lr.se/opinionpaverkan/undersokningar/arkiv/spraksamycketmeranengelska.526ccf4bb1540bdde0bd6836.html> (hämtad 2016.08.05)

Rosén, Christina (2016). Rikare med språk. Projekt – Språkregion Uppsala och Växjö. I: *Fortbildning, språk, kultur, didaktik inkluderad*. Fortbildningsavdelningen för skolans internationalisering, 46-49.

Rosén, Christina (2017). Behov av språkkunskaper på exportföretag. In press in *Humanetten*, Linnéuniversitetet.

Skolverket (2016). Skolor och elever i grundskolan. <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/grundskola/skolor-och-elever> (hämtad 2016.09.01)

Svensson, Adam (2016). Krantz oroas över tyskans tillbakagång. (DN 2016.07.29) <http://www.dn.se/nyheter/sverige/krantz-oroas-over-tyskans-tillbakagang> (hämtad 2016.08.04)

Sveriges Riksdag (2012). Utbildningsutskottet vill att teckenspråk ska kunna ge meritpoäng. <http://www.riksdagen.se/sv/press/pressmeddelanden/2012/mar/29/utbildningsutskottet-vill-att-teckensprak-ska-kunna-ge-meritpoang/> (hämtad 2016.09.02)

Tillträdesutredningen (2016). Ett öppnare och enklare system för tillträde till högskoleutbildning på grundnivå (Direktiv 2016:24). <http://www.sou.gov.se/tilltrade/> (hämtad 2017.02.02)

Schalin, Philip et al. (2015/16). *Tomma scheman. Lärarledd tid på Humanistiska och teologiska fakulteterna vid Lunds universitet*. Rapport. Utbildningsutskottet. Lunds universitet.

UHR. (2016). UHR – Antagningsstatistik. <http://statistik.uhr.se/> (hämtad 2016.08.08)

¹ Sverige är det enda land i Europa som använder begreppet ”moderna språk” istället för att tala om franska, tyska, spanska och övriga språk. I fortsättningen används termen ”främmande språk”.

² Se länken till Rikare med språk – Sprachen bereichern: <https://www.youtube.com/watch?v=0UcUKl7gQ6A&index=2&list=PLtzaH6Ik7D1MPL4ccJfw5VdddmgE7u1h&t=5s>

³ Enkäten utarbetades tillsammans med Yvonne Thomsen, språklärare vid Katedralskolan i Växjö.

⁴ <https://sv-se.facebook.com/EuresSweden/>, <https://ec.europa.eu/eures/eures-searchengine/page/main?lang=en#/simpleSearch>

CHRISTINA ROSÉN är lektor i tyska vid Linnéuniversitetet i Växjö. Efter lärarexamen i engelska och tyska under-visade hon på företag och skolor i södra Sverige. 2006 disputerade hon vid Lunds universitet med avhandlingen ”Warum klingt das nicht Deutsch?”. Hennes huvudsakliga forskningsområde är andraspråksinlärning.

